

Podyjské pařeziny znovu ožívají

Robert Stejskal & Jaroslav Ponikelský

Výmladkové lesy, lesní pastva a další formy tradičního využívání se v posledních letech dostávají do popředí zájmu, ať již správců chráněných území, nebo ekologů. Řada plánů péče navrhuje obnovu pěstování nízkého nebo středního lesa ve zvláště chráněných územích lesního charakteru. Zatímco ochránci přírody často vnímají výmladkové lesy jako spásu pro vymírající motýly a další organismy vázané na téměř zaniklé řídké lesy, konzer-

vativní lesníci k pařezinám cestu stále hledají. Když jsme před pěti lety začali s obnovou pařezin v Národním parku Podyjí, byli jsme plni očekávání, otazníků, ale i obav, jak vše bude fungovat. Budou přestárlé pařezy obrůst novými výmladky? Objeví se pestrý podrost lesních bylin? Obsadí vzniklé světliny vzácní motýli? Pojďme se stručně podívat na první výsledky obnovy výmladkového hospodaření na dvou modelových lokalitách.

Obr. 1 Popická pařezina je jednou z nejlepších ukázek tzv. starobyklých lesů. Foto Robert Stejskal

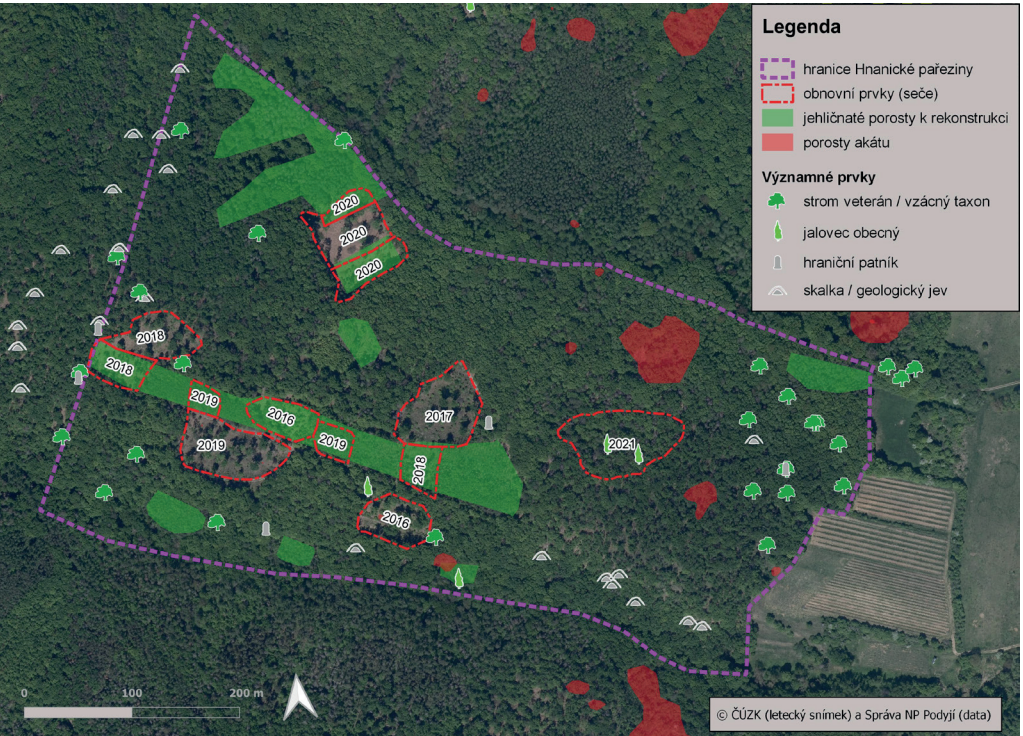
Lesy NP Podyjí jsou přibližně z jedné čtvrtiny tvořeny porosty výmladkového původu. Nejstarší dochované údaje o výmladkových lesích dnešního NP Podyjí jsou obsaženy v Josefínském katastru a sahají do konce 18. století (Vrška 1998). Jejich historie je však mnohem delší – přibližné stáří podyjských pařezin bylo ze vzorků mohutných polykormonů u Podmolí spočítáno moderními metodami na cca 800 let (Vrška *et al.* 2017). Podíl výmladkového lesa se liší v jednotlivých katastrech, např. u Podmolí zaujímal ještě před II. světovou válkou více než 90 % lesů. Bohužel z okolí Hnanic, Havraníků a Popic, kde jsme zahájili obnovu pařezin, písemné záznamy chybí, zřejmě proto, že většina plochy těchto katastrů měla dříve charakter pastvin a políček. Zhruba od konce 19. do začátku 20. století probíhala přeměna pařezin na vysoké lesy a obhospodařování lesů výmladkovým způsobem pozvolna zaniklo. Do současnosti se tedy v Podyjí zachovaly pouze přestárlé pařeziny (často charakteru nepravých kmenovin), které nebyly těženy zhruba 80–100 let. Jedná se o porosty s převahou dubu zimního (a blízkce příbuzných teplomilných druhů), na živinami bohatých stanovištích dominují habry a lípy. V jihovýchodní části NP se vyskytují také výmladkové akátiny.

Jak to všechno začalo

S vyhlášením NP v roce 1991 bylo zřejmé, že ke změně musí dojít i v péči o les, která v té době byla z hlediska ochranných podmínek NP naprosto nevyhovující. Pozornost se přirozeně soustředila především na změnu dřevinné skladby, zajištění dostatku autochtonního sadebního materiálu pro obnovu lesa, radikální snižování stavu spárkaté zvěře a monitoring stavu lesa. Úvahy o obnově výmladkového hospodaření byly tehdy velmi opatrné. V prvním plánu péče o NP Podyjí a jeho OP (Škorpík *et al.* 1994) byl však stanoven střednědobý cíl „provést inventarizaci rozsahu a stavu pařezin“. Zároveň v roce 1994 došlo k převodu práva hospodaření v lesích na správu NP, což se pro možnost realizace změny péče o lesy jevílo jako zásadní rozhodnutí. V následujících letech nastává z pohledu pařezin období klidu, řeší se jiné úkoly. Na scénu se naplno vracejí úvahy o zavedení pařezin jako aktivního způsobu obnovy lesní biodiverzity až v čase přípravných prací na obnově plánu péče okolo roku 2009. Tehdy také dochází k diskusi s odbornou komunitou, která vede k vytvoření prvních experimentálních sečí v lesních okrajích na styku s údolními loukami (realizace 2011).

Obr. 2 V Popické pařezině najdeme i mohutné dubové polykormony dosahující průměru několika metrů. Foto Robert Stejskal

Obr. 3 Obnovní prvky vytvořené v letech 2016–2021 a zakres dalších zájmových objektů v Hnanické pařezině. Vypracoval Robert Stejskal

Ve druhém plánu péče (Reiterová & Škorpík 2012) je schválena i nová managementová kategorizace (zonace), která i s přihlédnutím k historické kontinuitě výmladkových lesů prostorově definuje také území trvalé péče (ÚTP) s cílem ochrany a podpory druhové rozmanitosti. Pro lesy v ÚTP je již v zásadách péče o lesní ekosystémy stano-

vena mj. obnova dřívějších hospodářských postupů (např. nízký a střední les).

Popická a Hnanická pařezina

Pro systematickou obnovu výmladkového hospodaření jsou vybrány dvě stanovištně rozdílné lokality, které mají společnou dlouhodobou konti-

Tabulka 1: Vybrané charakteristiky sečí v porostech s obnovou výmladkového hospodaření u Hnanic a Popic v NP Podyjí. Vypracoval Robert Stejskal

Lokalita	Číslo paseky	Vznik	Plocha (ha)	SLT	Terén
Hnanická pařezina (24,3 ha)	1	2016	0,24	1C	mírný JV svah
	2	2017	0,42	1C	střední SV svah
	3	2018	0,25	1N	mírný V svah
	4	2019	0,42	1C	mírný JV svah
	5	2020	0,28	2D, 2K	mírný SV svah
	6	2021	0,52	1K	střední SZ svah
Popická pařezina (23,9 ha)	1	2016	0,32	1K	mírný JV svah
	2	2017	0,38	1K	mírný JV svah
	3	2018	0,42	1K	mírný JV svah
	4	2019	0,35	1C	mírný JV svah, okraj porostu
	5	2020	0,56	1K, 1N	mírný JV svah
	6	2021	0,42	2K	mírný JV svah

Legenda: SLT = soubor lesních typů, 1C = vysýchavá habrová doubrava, 1K = kyselá doubrava, 1N = kyselá kamenitá doubrava, 2D = obohacená buková doubrava, 2K = kyselá buková doubrava.

Obr. 4 Těžba probíhá vždy v zimním období (Hnanická pařezina, seč č. 6, únor 2021). Foto Robert Stejskal

nuitu výmladkového hospodaření. První lokalitou je tzv. Popická pařezina (23,9 ha), která byla jako ideální dlouhodobě uvažována pro obnovu aktivního výmladkového hospodaření, avšak teprve až po jejím výkupu (rok 2009) bylo možné reálně započít záměr. Jako druhá lokalita byla vytipována přestálá pařezina v údolí potoka Daniže v blízkosti Hnanic (24,3 ha). Ač se jedná o zachovalé lokality, nejsou zcela homogenní a v minulosti na malých částech došlo k jejich narušení v rámci

tzv. převodu na borové hospodářství nebo šířením invazního trnovníku akátu. Také tyto plochy byly arondovány do zájmového území.

V rámci tvorby lesního hospodářského plánu (LHP) v roce 2014 proběhlo zařízení těchto lokalit s cílem obnovy výmladkového hospodaření. Vzhledem k tomu, že lesy NP Podyjí jsou již podruhé (v letech 2003, resp. 2014) zařízení na podkladě statistické inventarizace, kdy není

uplatňován model lesa věkových tříd, je zařízení výmladkového lesa pojato jako samostatný projekt časové úpravy lesa. LHP tedy rámcově definuje podmínky pro realizaci výmladkového hospodaření, vč. stanovení odchylných opatření z některých ustanovení zákona o lesích. Mimo směrnici péče jsou stanovena i pravidla pro umístování těžeb a jsou umístěny počáteční obnovní seče. Obmýťí je stanoveno na 40 let s tím, že se reálně uvažuje o jeho možném snížení na živných stanovištích na 20 let. Velikost obnovních prvků je plánována v rozpětí 0,25–0,5 ha s možným ponecháním výstavků generativního původu s předpokladem dobré stability po jejich uvolnění (v hustotě asi 20–50 stromů/ha). Schválením LHP byly konečně vytvořeny metodické a legislativní předpoklady pro vlastní systematickou realizaci obnovy výmladkového hospodaření.

Vznikající mozaika

Od zimy 2015/16, kdy vznikla první paseka, jsme každoročně přiřazovali po jedné seči jak v porostech u Hnanic, tak u Popic. Dodnes tedy vzniklo celkem 12 sečí. V Hnanické pařezině, kde jsou paseky poměrně blízko u sebe, se tak rýsuje nepřehlédnutelná mozaika různě starých stadií lesa. Po těžbě v zimním období následuje vyklizení dřevní hmoty a úklid potěžebních zbytků. Klest deponujeme do hromad jak v ploše paseky, tak po jejím obvodu. Vzniklá paseka je poté oplocena klasickou dřevěnou nebo drátěnou oplocenkou. Ke stavbě se používají kůly vyrobené přímo na místě z části vytěžených stromů.

Vzhledem k tomu, že se snažíme co nejvíce respektovat a podporovat biodiverzitu lesa, provádíme i některá speciální opatření, která odlišují management chráněného území od běžného hospodaření. Kromě ponechávání biologicky cenných doupných stromů zůstává na těžené ploše i veškeré stojící a ležící mrtvé dřevo, kterého bývá v porostech pařezin relativně nedostatek. Někdy také mrtvé dřevo záměrně vytváříme, např. ponecháním několika pokácených stromů v celých délkách k zetlení. Stromy s kvalitními přízemními dutinami se buď šetří jako výstavky, nebo se pokácí na vysoký pařez, aby zůstaly dutiny zachovány. Tímto přístupem se snažíme podpořit mj. širokou škálu saproxylických brouků, typických pro podyjské doubravy.

Nové paseky vždy vyznačujeme v několikaměsíčním předstihu ve vegetační sezoně. Průběžným mapováním jsou doplňovány údaje o cen-

Obr. 5 Paseka č. 4 v Hnanické pařezině v květnu druhou sezónu. Foto Robert Stejskal

ných prvcích starobylého lesa (hraniční patníky, staré cesty, stromoví veteráni aj. – viz **obr. 3**). Výběr umístění pasek probíhá podle několika kritérií. Od samého počátku byly nové paseky umísťovány co nejdále od porostů invazních dřevin (trnovník akát, dub červený). Snahou je také postihnout různé typy stanovišť (živná vs. chudá stanoviště, roviny vs. svahy apod.), abychom získali přehled o růstové odezvě porostů v různých podmínkách. Tvar pasek je většinou nepravidelný, aby byl porostní okraj co nejvíce členitý. Důležité je ponechávat mezi pasekami dostatečně velké mezery, aby šlo v budoucnu navázat dalšími obnovními prvky. Pro přípravu celé lokality z pohledu bezpečného umísťování dalších sečí provádíme v předstihu také likvidaci ohnisek invazních dřevin (zejména akátu), uvolňování budoucích výstavků (z důvodu zvýšení jejich mechanické stability), popř. i rekonstrukci jehličnatých porostů.

První zkušenosti

Při obnově přestálých doubrav existovala obava, zda budou staré, napůl prohnílé duby schopny pařezové výmladnosti. I když určitá mortalita se projevila, celkově lze výmladnou schopnost hodnotit jako bezproblémovou. Je nutné ale zdůraznit, že k dobrému odrůstání výmladků je zásadní paseky chránit před okusem spárkaté zvěře. V částech pasek záměrně ponechaných mimo oplocení obrážející pařezy buď odumřely tlakem zvěře, anebo mají oproti oplocené ploše minimální přírůsty i hustotu. Rychlost růstu výmladků dosahuje u dubu i více než metr za rok. Protože jsme těžili z hlediska pěstování výmlad-

Obr. 6 Výmladky dubů mohou již začátkem druhé sezóny dosahovat výšky 2 metrů. Hnanická pařezina, paseka č. 4. Foto Robert Stejskal

kového lesa přestálé porosty, obrůstající pařezy jsou na vzniklé pasece v poměrně nízké hustotě. Mezery mezi pařezy ale vhodně zaplňují náletové dřeviny. Výjimečně došlo k doplnění vzácnějších dřevin, např. jeřábu břeku sadbou.

Právě nálet dřevin a především nárůst jejich druhové pestrosti je asi nejnápadnější změnou na vytvořených pasekách. Téměř všechny dosud obnovované porosty lze označit za dubové monokultury s nepatrnou příměsí dalších dřevin. Přesto se již po dvou třech letech na pasekách objevují pionýrské břízy, osiky, vrby nebo borovice. V hojném počtu zmlazují cenné listnáče, jako třešně nebo jeřáby, vzácněji hrušně, a vytváří se také dříve nepřítomné keřové patro tvořené hlohy, růžemi, krušinou nebo lískou. I tato situace ukázala, jaký účinek má oplocenka proti zvěři.

Rostlinné složení se ale může měnit i negativním směrem. Přestože jsme nové paseky vyznačovali s maximálním ohledem na riziková ohniska invazních dřevin, téměř na žádné pasece jsme se nevyhnuli náletu menšího počtu trnovníku akátu nebo pajasanu žláznatého. Podrost některých pasek byl v nemalé míře poškozen invazními bylinami, jako např. turankou kanadskou nebo v poslední době stále hojnějším starčkovcem jestřábníkolistým. Kromě změny světelných poměrů na čerstvé pasece o míře invaze zřejmě rozhoduje stupeň narušení půdního povrchu lesnickou technikou. Z tohoto pohledu je tedy žádoucí vyklizování dřevní hmoty provádět za mrazu a pohyb techniky celkově minimalizovat.

I když jsme původně uvažovali o minimalizaci výchovných zásahů při obnově pařezin, dosavadní vývoj porostů ukazuje, že některé zásahy budou nutné, jiné přinejmenším vhodné. Nezbytná je včasná regulace invazních dřevin. Naštěstí se nám v posledních letech povedlo zavést do praxe vysoce účinné metody cílené aplikace, jako je metoda částečného loupání kůry nebo navrtávání s okamžitou aplikací malé dávky herbicidu. Mezery v jedné z hnanických pasek téměř zcela ovládl hustý nálet borovice s příměsí modřínu. Jehličnany bude nutné redukovat, jinak hrozí, že předrostou dubové výmladky. Některé cenné listnáče, jako např. třešně ptačí, a semenáčkové duby si vyložené říkají o postupné uvolňování nebo větvtvování, aby se staly kvalitními výstavky.

Závěrem

Prvních pět let obnovy výmladkového lesa v Podyjí naznačilo, že při cílené a pravidelné péči lze i v takto krátké době porosty rozpracovat a vytvořit základ časoprostorové mozaiky typické pro pařeziny. I když dnešní výmladkové hospodaření je v mnoha aspektech odlišné od provedení v historických dobách, kombinace lesnických a ochrannářských zásahů v pařezinách může být hodnotným nástrojem k podpoře lesní biodiverzity, navíc s relativně nízkými náklady. A jak na první výmladkové seče reaguje flóra a fauna? V zájmových lokalitách probíhá, dnes již můžeme říci, řada specializovaných výzkumů. Výsledkům těchto studií se chceme věnovat v některém z dalších čísel časopisu.

Seznam literatury je připojen k webové verzi článku na www.casopis.ochranaprirody.cz